

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดการพัฒนาชนบทได้ถูกยกให้เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาประเทศไทย ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาพิจารณากระบวนการพัฒนาทั้งหมดด้วยการตีความ การพัฒนาชนบทที่กว้างไกลไปกว่าที่ผ่านมาในอดีต อันได้แก่ แนวคิดการเน้นการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ (Economic Growth Approach) ความทันสมัย (Modernization) หรือแม้แต่ความคิด เรื่องความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Need Approach) ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาของโลกตะวันตก (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2537 : 120) ส่วนในภาคเกษตรกรรมนั้นยังขยายตัวในระดับต่ำมาก และการปรับโครงสร้างการผลิตยังไม่กว้างพอที่จะช่วยยกระดับรายได้ของเกษตรกรได้ อีกทั้ง การกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคยังไม่ทั่วถึง จึงทำให้เกิดช่องว่างของรายได้ระหว่างคนในเมือง กับชนบท

จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมในครัวเรือน โดยสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ พบว่า การกระจายรายได้พิจารณาจากสัดส่วนรายได้ของครัวเรือนในกลุ่มผู้มี รายได้สูงสุดร้อยละ 20 หรืออีกนัยหนึ่ง คือ กลุ่มคนรวย ในปี 2538 กลุ่มคนรวยของประเทศไทย มีรายได้รวมกันคิดเป็นร้อยละ 53 ของรายได้ทั้งหมดกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มคนรวยเพียงร้อยละ 20 ของผู้มีรายได้ทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 38) โดยมีปัจจัยที่ทำให้ เกิดความยากจนของเกษตรกร 2 ประการ คือ 1) ปัญหาด้านการผลิต ซึ่งรวมถึงไม่สามารถ ทำการผลิตได้เนื่องจากสิ่งแวดล้อมไม่อำนวยหรือการผลิตไม่มีหลักการตลาดเป็นตัวกำหนด เป้าหมาย 2) ปัญหาด้านการตลาดไม่จำกัดเฉพาะสถานที่จำหน่ายสินค้าหรือสินค้าสามารถจำหน่าย ได้ตามปริมาณที่ผลิตขึ้นเท่านั้นแต่รวมถึงการดำเนินงานด้านธุรกิจทุกสาขา นับตั้งแต่การจ้าง แรงงาน การซื้อขายแลกเปลี่ยนจนถึงการมีกรรมสิทธิ์ครอบงำธุรกิจทั้งระบบ เกษตรกรไม่มี ความเข้าใจในระบบธุรกิจจึงต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในเชิงธุรกิจตลอดไป (สกล ศิริจันทร์างกุล. 2532 : 45)

เมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่แตกในปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาเกี่ยวกับสถาบันการเงินและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จนทำให้ประเทศไทยต้องเป็นหนี้จำนวนมาก ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าว ภาคเกษตรกรรมเป็นภาคที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาภายนอกน้อยที่สุดและมีองค์กรที่สามารถพึ่งตนเองได้ในขณะนั้น คือ องค์กรชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ ธนาคารชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดจากขบวนการของประชาชน บนฐานของภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ประยุกต์เข้ากับสภาพสังคม สร้างเงินทุนให้กลุ่มขึ้นมาอย่างอิสระและเป็นตัวของตัวเอง องค์กรประชาชนลักษณะดังกล่าวกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2541 : 178-179) ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549) จึงได้อันเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ (ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว. 2545 : 19) โดยส่งเสริมการฝึกอาชีพที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ตามศักยภาพให้แก่เกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนระดับฐานรากให้ครบวงจรทั้งในด้านการผลิต แปรรูป ตลาด แหล่งเงินทุนหมุนเวียน รวมทั้งสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ ให้มีความสำคัญกับการสร้าง ผลิตภัณฑ์ และการบริการที่สอดคล้องกับศักยภาพ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในชนบทนั้น นอกจากจะเป็นความหวังของเกษตรกรในชนบทในการพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์และส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นแล้ว ยังเป็นการฝึกให้ประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มได้เข้าใจและเรียนรู้การดำเนินงานกิจกรรมในรูปแบบของกลุ่มได้ถูกต้อง อีกทั้งฝึกการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชน คือ ก่อให้เกิดความร่วมมือของประชาชน การแสวงหาผู้นำ การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน การประสานงาน ความรับผิดชอบร่วมกันและการขยายผลของกิจกรรม (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2536 : 6-8) นอกจากนั้นยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ อันส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรให้มั่งคั่งมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อภาวะการออม ลดภาวะหนี้สิน การอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านลดน้อยลงเพราะทำงานในหมู่บ้านก็มีรายได้และลดปัญหาสังคมในหมู่บ้าน ปัญหาอาชญากรรมโจรผู้ร้าย (สุรพงษ์ ศรีสมบูรณ์. 2534 : 2) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนับว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเกิดขึ้นโดยสมาชิกจำนวนหนึ่งสมัครใจเข้าร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงาน โดยได้รับการสนับสนุนผ่านกระบวนการกลุ่มให้มีความรู้ ความสามารถ ทั้งในด้านการประกอบอาชีพเกษตร เกษกิจการเกษตร การอนามัยในครอบครัวและความรู้ในด้านอื่นๆ

เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัวและเป็นแบบอย่างขยายไปสู่บุคคลและกลุ่มอื่นๆต่อไป

จากความสำคัญของการรวมตัวเป็นกลุ่มอาชีพโดยความสมัครใจของสตรีในภาคเกษตรกรรม ดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2511 กรมส่งเสริมการเกษตรได้เริ่มดำเนินการส่งเสริมความรู้ด้านคหกรรมศาสตร์ให้แก่กลุ่มแม่บ้านและเยาวชนสตรีในกลุ่มชวอนาจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 ได้ส่งเสริมให้สตรีเกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มในลักษณะกลุ่มตามธรรมชาติ เรียกว่า “กลุ่มเคหกิจเกษตร” ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 ได้เปลี่ยนจากเดิมมาเป็น “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร” (ฝ่ายเคหกิจเกษตร. ม.ป.ป. :1) หลังจากนั้นได้ส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านในพื้นที่ต่างๆ เพื่อรองรับความรู้ทั้งในด้านการเกษตรและด้านเคหกิจเกษตรให้สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้านการเกษตรในครอบครัวได้ (ฝ่ายเคหกิจเกษตร. 2533 : 1)

อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอำเภอหนึ่งที่มีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในลักษณะดังกล่าวมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 จนถึง พ.ศ. 2545 มีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทั้งหมด จำนวน 43 กลุ่ม สมาชิก จำนวน 1,236 คน (สรุปข้อมูลกลุ่มอาชีพ จังหวัดร้อยเอ็ด. 2544 : 9) เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีผลการดำเนินงานดีเด่นและมีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มจำนวนมาก จากความสำเร็จเหล่านี้ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรของอำเภออาจสามารถได้เป็นตัวแทนจังหวัดร้อยเอ็ดไปร่วมงานแสดงผลิตภัณฑ์ สินค้าและผลงานของกลุ่มอยู่เสมอ เช่น งานเกษตรแฟร์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ งานแสดงสินค้าที่เมืองทองธานี เป็นต้น กลุ่มที่มีผลงานดีเด่น คือ กลุ่มทำของชำร่วย กลุ่มจักสานมวนึ่งข้าวเหนียว กลุ่มตีเหล็ก และกลุ่มเลี้ยงกุ้ง จากหลักการความสำเร็จดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นประธานและที่ปรึกษา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับอำเภอและตำบลจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในอำเภออาจสามารถจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปวางแผนและพัฒนาการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
3. ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

สมมติฐานในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นสมมติฐานในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มระดับมาก
2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาในการเป็นสมาชิกกลุ่ม รายได้ในครัวเรือน การถือครองที่ดินและความคาดหวังในประโยชน์ที่จะได้รับ
3. ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

Rajabhat Mahasarakham University

ปัญหาที่ต้องการทราบจากการวิจัย

1. สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มอยู่ในระดับใด
2. มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
3. ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอยู่ในระดับใด

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. ด้านพื้นที่
พื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,236 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 301 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent variables) ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาการเป็นสมาชิก รายได้ของครัวเรือน การถือครองที่ดิน ความคาดหวังในประโยชน์จะได้รับ

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent variable) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิก กลุ่มแม่บ้าน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ หมายถึง ปัจจัยที่มาเกี่ยวข้องที่ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ความคาดหวัง ในประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม

การเข้าร่วมในกิจกรรมกลุ่ม หมายถึง การที่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่ม

สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมายถึง เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ที่มีรายชื่อปรากฏในทะเบียนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรของงานพัฒนาชุมชนอำเภออาจสามารถ

ระยะเวลาการเป็นสมาชิกกลุ่ม หมายถึง ระยะเวลาที่เป็นปีที่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

แม่บ้านเกษตรกร หมายถึง สตรีที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม บุตรหลานของเกษตรกร ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปหรือเป็นภรรยาของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม อยู่ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

การถือครองที่ดิน หมายถึง จำนวนไร่ของที่ดินที่สมาชิกได้เช่าครอบครองและใช้ประโยชน์จากที่ดิน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนทั้งหมดของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

รายได้ หมายถึง รายได้ทั้งหมดในรอบปีที่ผ่านมาของครัวเรือน

ความคาดหวังในประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม หมายถึง ประโยชน์
ที่คาดว่าสมาชิกจะได้รับต่อตนเองหรือครอบครัวจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แนวทางในการทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
2. ได้แนวทางในการวางแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
3. ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เหมาะสมกับสภาพปัญหา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Mahasarakham University